

Elke dag een druppel gif

WILMA GELDOP
**ELKE
DAG
EEN DRUPPEL
GHEE**

the house of books

Voor *Elke dag een druppel gif* heb ik aspecten uit waargebeurde verhalen gebruikt, maar alle personages zijn fictief; elke gelijkenis van figuren in dit verhaal met werkelijke personen berust op toeval.

© 2014 Wilma Geldof en Moon, Amsterdam
voor deze uitgave © 2014 The House of Books en Moon,
Amsterdam
Omslagbeeld © Corbis
Omslagontwerp b'IJ Barbara
Opmaak binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven

ISBN 978 90 488 2036 8
ISBN 978 90 488 2037 5 (e-book)
NUR 301/285

www.thehouseofbooks.com
www.uitgeverijmoon.nl
www.wilmageldof.nl

THB en Moon zijn imprints van Dutch Media Books bv

We zoeken almaar door, maar aan het einde van onze zoektocht keren we terug naar ons punt van vertrek, om dat voor het eerst echt te leren kennen.

- T.S. Eliot

Het is gebeurd, en dus kan het opnieuw gebeuren; daar gaat het allemaal om.

- Primo Levi

Inhoud

Proloog 9

- I Amsterdam 15
- II Prinsje 51
- III Amsterdam 149
- IV Elite 163
- V Amsterdam 221
- VI Uitschot (1) 243
- VII Reünie 277
- VIII Uitschot (2) 299
- IX Elke dag een druppel gif 321

Lijst met namen, begrippen en Duitse woorden 365

Bronnen 367

Woord van dank 368

PROLOOG

HAARLEM, MEI 1937

De voeten van de jongen bungelden zonder houvast te vinden, zijn handen hield hij een eindje voor zijn borst. Hij boog voorover en wipte op het zadel terwijl zijn zwarte paard door de duinen galoppeerde en langs de zee. De jongen luisterde naar het zingen van de wind en naar het roepen van de golven. Hij hield zijn hoofd schuin. De golven begonnen te brullen, er was gevaar. Achter hem. Vlak achter hem. Als hij omkeek, verloor hij zijn evenwicht, hij zou vallen en ze zouden hem pakken. Dat wist hij zeker. Wie of wat het dan ook was.

Sneller moest hij. Hij gaf zijn paard de sporen, hield zich vast aan de manen en liet de teugels vieren. Toen kreeg het paard vleugels, lange donkere vleugels, en vloog als een vogel, als een adelaar. Meeuwen doken krijsend op. Het strand en de zee waren diep beneden hem, hij voelde zich machtig, vliegend op de adelaar.

Vanuit zijn ooghoeken zag hij zijn moeder achter het raam. Ze keek de kleine achtertuin in en lachte. Alsof hij een klein kind was dat zoet speelde op haar fiets op de standaard. Hij, haar benjamin, haar lieveling. Hij voelde haar zachte blik over zijn blonde haren en tengere ledematen. Een lichtere uitvoering van Walter, zijn grote sterke broer. Twee edelstenen, zei zijn moeder soms, een ondoorzichtige en een doorschijnende.

Hij hoorde de zee weer. 'Eva..' riep de zee nu. 'Evaaaa..'

Hij wilde zich juist van zijn paard laten zakken – want het gevaar zat hém niet achterna, maar Eva, Eva uit zijn klas – toen de keukendeur openzwaaide en de stem van zijn vader klonk.

'Eraf! Het is geen speelgoed.'

Vlug als water, voor zijn vader de kans had hem hardhandig van de fiets af te trekken, stond hij er al naast.

‘Dag!’ Weg was hij. De kleine achtertuin uit en de poort door, en over het smalle stenen pad achter de huizen langs. Hij was snel. Degene die de meeste kinderen aftikte als ze overloperdje speelden op het schoolplein.

Aan het eind van het pad moest hij rechtsaf voor Eva's huis, maar in plaats daarvan rende hij rechtdoor. Bij de grote weg hield hij zijn pas in. Aan de overkant, bij de sloot, schreeuwde en joelde een groep jongens.

Maarten kneep zijn ogen tot spleetjes. Hij herkende jongens uit zijn klas, maar zag geen enkel meisje. Was Eva hier wel? Besluiteloos bleef hij staan. Hij wilde er niet bij zijn als ze kikkers of padden aan het vangen waren. Ze verzamelden ze onder het deksel van een geëmailleerde oude pan. Als ze er genoeg hadden, pakten ze er om beurten een, hielden die met één hand op zijn kop vast, stopten met de andere hand een rietje in zijn gat en bliezen. Ze bliezen tot de buik openspatte.

Hij had het gezien. Ze hadden gelachen toen hij naar hun handen greep om de padden te bevrijden. Nadat een paar hadden weten te ontsnappen, joegen ze hem weg.

Later was hij teruggekomen en had hij tientallen padden aan stukken aangetroffen. Het was geen kikkerdril, het waren ontplofte kikkers of padden, de ingewanden als roodbruine smurrie op en om de diertjes uitgespreid. Een tijdje had hij er stil naar staan kijken. Toen had hij de restanten met een paar stokjes het donkere water in geveegd om de dieren een graf te geven.

‘... Jonas in de wallevis...’ hoorde hij nu. En een plons.

Maarten tuurde tussen de halflange bruine broeken, de witte knieën en de gebreide kniekousen door. Witte sokken en jurken zag hij – er waren toch meisjes bij.

Het wilde gejoel was opgehouden. Het was onwerkelijk stil. Alleen de bomen kreunden. Bewegingloos staarde de groep kinderen in de richting van het water.

Met een plotselinge haast stak hij de Delftlaan over, holde door het gras en drong zich tussen de kinderen. In het

water was een gespartel van armen, een donker hoofd dat kopje-onder verdween.

‘Eva?’

Maarten sprong het water in. Voelde de drassige bodem, waar hij even in wegzakte voor hij omhoogzwom en alle kanten op keek. Geen Eva.

De jongens wezen, de meisjes riepen.

Hij zou Eva redden, dat wist hij zeker. En wat je zeker wist, gebeurde altijd. Hij dook. Hij zag nauwelijks iets in het troebele water, maar eindelijk voelde hij een dun armpje. Het lukte om Eva's hoofd vast te pakken en boven water te houden. De jongens zaten op hun knieën, staken hun armen uit en trokken Eva's slappe lichaam op de kant.

Een ogenblik bleef het meisje stil in het gras liggen. Haar gezicht was bleekwit, haar lippen waren blauw en ze leek nog sprietiger dan anders. Toen gutste er water uit haar mond. Eva rolde op haar zij, trok haar benen omhoog, begon te rochelen en kokhalsde. Ze spuugde het slootwater uit en hoestte tot ze rood aanliep.

Maarten staarde naar de jongens, zijn gezicht strak van woede.

‘We speélden alleen maar!’ zei Arthur, zijn beste vriend. Zachtjes duwde Arthur tegen Eva's schouder. ‘Waarom zwom je nou niet, domkop?’ zei hij. ‘Je kunt toch zwemmen?’

Eva's borst ging snel op en neer. Ze boog voorover en kneep in haar smalle kuiten. Water druppelde uit haar lange donkere vlechten in het gras, haar pony hing in druipende slierten over haar voorhoofd.

‘Kramp,’ zei ze alleen.

Even later brachten Arthur en hij Eva thuis. Er hing een geur van natte aarde om hen heen. De wolken die voor de zon trokken, deden Maarten huiveren en het kostte hem moeite om niet te gaan klappertanden. Eva's moeder bedankte hem uitvoerig, gaf hem een matse met suiker en zei dat hij maar gauw thuis droge kleren moest gaan aantrekken. Op weg naar huis kon hij het rillen niet meer stoppen. Toen

kwamen ze langs Arthurs huis en daar was Arthurs oma. Ze rende in haar schort naar buiten, riep dat ze al had gehoord wat er was gebeurd en aaide hem over zijn natte haar. Ze zei: 'Je bent een goed kind, Maarten.'

I

AMSTERDAM, MAART-APRIL 1948

Amsterdam, vroeg op de avond. Op het Leidseplein lopen toeristen. In een zijstraat, tegenover café Eijlders, springt Maarten Prins van zijn fiets en leunt tegen de muur. Het meisje is er nog niet.

Hij kijkt het café in en ziet zichzelf in de weerspiegeling in het glas, maar het is alsof hij naar een onbekende kijkt. Lang en slungelig. Blond. Mager gezicht. Rechte schouders. In zijn beste broek en tweedjasje, zijn haar met een beetje brillantine glad gedwongen. Hij weet dat hij er niet slecht uitziet, dat hij er bedrieglijk goed uitziet – alsof hij het meisje nu al voor de gek houdt.

Als hij de ogen van twee mannen achter het raam op zich gericht voelt, wendt hij zijn gezicht af en tuurt hij de smalle straat in. Het duurt niet lang voor hij het meisje in de verte het Leidseplein op ziet komen. Een tengere, maar energieke verschijning.

Doelgericht loopt ze over het plein, terwijl ze met een hand door haar donkere krullen strijkt. Maarten houdt zijn adem in als zijn ogen over de contouren van haar lichaam glijden. Nu ze verpakt is in een regenjas tot op haar knieën is er veel minder te zien dan hij zou willen. Zijn blik blijft hangen op haar onderbenen. Hij volgt de lijn van haar kuiten, zijdeachtig in de nylonkousen, en zijn lach wordt breed. Urenlang zou hij naar haar willen staren.

Elk moment kan ze hem nu in het oog krijgen. Snel stopt hij zijn handen in de zakken van zijn jas en plaatst een voet in zogenaamd achteloos zelfvertrouwen tegen de muur. Hij kan het niet laten breeduit te blijven lachen. Zijn ademhaling versnelt. Hij hoopt op alles waar hij zo langzamerhand

recht op meent te hebben. Negentien is-ie! Wat hij eindelijk weleens wil...

Ze loopt het nauwe straatje al in en hij maakt zijn gedachte niet af. Donker haar, donkere ogen. Ze heeft iets Joods. Dat dat hem niet eerder is opgevallen.

Hij duwt zijn handen dieper in de zakken van zijn jas. Ontmoetingen zijn examens. De afgelopen nachten heeft hij er eindeloos over gepiekerd. Vooral naar haar luisteren, heeft hij gedacht. Vragen stellen, veel vragen stellen. Niet over zichzelf praten, en al helemaal niet over de oorlog. Over haar. Dan moet het goed gaan.

'Maarten!' Ze lacht. 'Ben je er al lang?' Met beide handen klemt ze haar jas bij de hals dicht. Maarten steekt zijn hand waarmee hij de hare wilde schudden terug in zijn jaszak. Als hij lef had, zou hij haar nu een kus op haar wang geven.

'Ga je mee naar binnen?' Ze rilt, laat haar jas los en pakt ter begroeting zijn onderarm beet. 'Koud, hè?'

Hij houdt de deur voor haar open. Alles gaat goed, denkt hij. Alles gaat goed.

Na een korte blik door het café kiest het meisje een tafeltje aan het raam. Ze hangen hun jassen over de rugleuning van de stoelen en gaan zitten. Ze kijkt hem aan alsof ze ergens op wacht. Dan schiet haar vinger de lucht in. Vlug brengt ook hij zijn arm omhoog. Sukkel. Hij, als man, had natuurlijk de kelner moeten wenken. Ze bestellen – hij een pilsje, zij een witte wijn –, drinken en glimlachen naar elkaar.

'Goed geslapen?' vraagt ze. Maandenlang heeft hij over haar gedacht als 'het meisje'. Sinds vier dagen kent hij haar naam. Hanne, denkt hij nu. Ze heet Hanne. Net als hij is ze die ochtend uit de nachtdienst gekomen.

'Ik wel,' zegt Hanne. 'Ik slaap altijd goed. Jij?'

Achter hem zwaait de deur van het café open. Een kille lucht en luidruchtige stemmen stromen binnen. Maarten draait zich naar het groepje mannen in leren motorjassen. Ze nemen plaats aan de bar.

'Er komen hier veel bekende mensen,' zegt Hanne zacht-

jes. 'Kunstenaars. Schrijvers. Daarom vond ik het een plek voor jou.'

'Hoezo? Ik ben toch geen...'

Hanne duikt lachend in elkaar. 'Ik vind je echt zo'n type. Een jongen die nachtportier is, die het ervoor overheeft de zon te missen om zijn debuutroman te schrijven.' Ze schudt haar haar naar achteren. 'Heb ik het helemaal mis?' Ze trekt haar wenkbrauwen vragend omhoog.

Maarten haalt zijn schouders op. Terwijl leeftijdgenoten studeren, verkering krijgen en uitgaan, leeft hij als een mol. 'Het bevalt me best, 's nachts in mijn kantoortje,' zegt hij. De nachten vragen nergens om. De nachten lijken vaak lichter dan de dagen. Dat zegt hij natuurlijk niet. Hij zegt: 'Saai, hè?', en grijnst.

Toch is dit nachtwerk zijn eerste poging om zijn dromen waar te maken. Hij is al een tijd van plan zich op te geven voor de avondschool om alsnog zijn hbs-diploma te halen. Hij wil de nachten gebruiken om te studeren.

Hanne lacht en ze zwijgen allebei. Er klinkt geroezemoes en harde lachsalvo's daar dwars doorheen. Hij kijkt naar de zachte huid van Hannes wang. In het licht van de lamp ziet hij minuscule haartjes. Hij zou haar willen aanraken, haar wangen aaien.

Hij pakt een bierviltje van tafel, vouwt het dubbel en breekt het tot acht gerafelde stukken, die hij als een kleine puzzel uitlegt op tafel. Hij ziet haar kijken en grijnst opnieuw. Wat kan hij verder vertellen? Het is zijn beurt om iets te zeggen.

De lichte vrolijkheid van een paar dagen terug flitst door zijn hoofd. Met Hanne achter op zijn fiets was het zoveel makkelijker dan hier tegenover elkaar aan een wiebelig tafeltje zitten en moeten praten. Als de blik van een van de mannen aan de bar de zijne kruist, schaamt hij zich voor zijn zwijgzaamheid. Zo'n kerel zou het wel weten natuurlijk. Vragen stellen. Hij zou vragen stellen. Kan hij daar zomaar mee beginnen? Ja, alles beter dan deze te lange stiltes. En opeens hoort hij zichzelf zeggen: 'Ben je Joods? Je hebt iets Joods.'

De glimlach besterft op haar gezicht.

‘Zoals je eruitziet, bedoel ik. Ik bedoel niet dat...’ Niet wetend hoe hij zijn zin af moet maken, zwijgt hij.

‘Gelukkig niet.’

Haar afgemeten antwoord, terwijl ze haar ogen afwendt en door het grote raam naar buiten kijkt, brengt hem van zijn stuk. Zijn kaken verkrampen. Hij volgt haar blik. Boven de hoge huizen bedekken vuile grijze wolken de lucht.

Heeft ze iets tegen Joden? Bedoelt ze dat? ‘Hoezo “gelukkig niet”?’

Hanne antwoordt niet meteen, maar pakt haar glas en neemt een slok wijn. Het valt hem op hoe kalm ze drinkt. Hoe zelfverzekerd. Hij kent dat maar al te goed: de zelfverzekerdheid en kordaatheid van wie het gelijk aan zijn kant heeft, net als zijn vader vroeger, en zijn leraren. Vroeger? Zijn vader is toch nog steeds zo? Hij kijkt van haar weg, de lege steeg in waar hij zo-even – opgewonden, terwijl hij zichzelf inprentte dat hij niets fout zou doen – op haar stond te wachten. En nu dit.

‘Hoezo?’ Hanne plant haar wijnglas op de tafel tussen hen in. Ze herhaalt zijn ‘hoezo’ op een andere toon. Ongelovig. Verontwaardigd.

Het zweet breekt hem uit. Ze is níét als zijn vader, níét als zijn leraren. Juist niet. Hij voelt dat ze naar hem kijkt, wachtend op een reactie. ‘Waarom zeg je: “gelukkig niet”?’ vraagt hij dan nog maar een keer.

‘Nou ja! Er zijn weinig Joden die ik benijd. Daarom.’

Haar mond en ogen lachen niet meer en ze ziet er opeens heel anders uit. Als een steen, een rots, onverzettelijk. Hij kijkt in haar ogen, die nu extra donker lijken en die niet knippen of wegkijken.

‘Ah, bedoel je het zo,’ zegt hij dan. ‘Ja, natuurlijk. Ik dacht...’ Het blijft in de lucht hangen wat hij dacht. Hij is een ezel, een schijterd. Zo bang zich opnieuw te laten besmetten dat hij gevaar ziet waar het niet is.

De geluiden in het café – vrouwenstemmen, hard lachen,

het gerinkel van glas en kopjes – klinken extra scherp.

‘Moet je zien hoe donker het buiten is,’ zegt hij. Net zijn moeder, die over onnozelheden begint als het gesprek moeilijk wordt. Om zijn woorden kracht bij te zetten tuurt hij schuin omhoog naar buiten, naar de grijze wolken. Op een richel boven een raam aan de overkant van de straat klappert een vogel met zijn vleugels alsof hij zich warm slaat.

Ook in het café is het donker geworden. Maarten richt zijn blik voorzichtig weer op Hanne, die hem openlijk aankijkt.

‘Ik had vroeger een vriendin,’ zegt ze, ‘die zei ook altijd dat ik er Joods uitzag. Terwijl zij een krommere neus had dan ik.’

‘Je hebt een klassieke neus.’

‘Yvonne heette ze. Of nee... Jawel, Yvonne de Wijs, als ik het me goed herinner.’ Hanne knikt. Haar bewegingen zijn kort en snel. Zelfverzekerd. ‘Wat is nou een Joods uiterlijk? Ik heb toevallig donkere ogen en donker haar.’ Ze glimlacht en haar gezicht wordt zachter. ‘Maar je hebt gelijk, hoor, want die vriendin was niet de enige die dat dacht. Daarom kreeg ik in de oorlog altijd de zenuwen van de controles.’ Hanne maakt haar rug nog rechter dan die al is. ‘PB!’ roept ze hard en kortaf als de Landwacht, en ze lacht.

Verwonderd kijkt Maarten naar haar. Haar ernstige ogen liggen diep in hun kassen en haar zwarte wenkbrauwen tekenen zich scherp af. Dat samengaan van ernst en onbevangenheid in haar ronde gezicht trof hem toen hij haar voor het eerst zag.

De man aan de bar draait zijn hoofd opzij. ‘PB!’ imiteert hij Hanne en hij lacht naar haar. Hanne lacht terug.

En Maarten doet mee. Krampachtig trekt hij zijn mondhoeken omhoog.

Hanne drinkt van haar wijn en kijkt langs hem heen. Er glijdt een schaduw over haar gezicht. ‘Bij ons in de straat woonden twee Joodse gezinnen. Ik heb gezien dat ze afgevoerd werden.’ Ze schudt haar hoofd. ‘Dat soort dingen zul jij ook wel hebben meegemaakt.’